

Tutkielman tekeminen; kirjoittamisohjeita

Tutkielma tarkoittaa tietyn aiheen tai tutkimuskysymyksen käsittelyä johdonmukaisella tavalla. Tutkielman perustana ovat kirjalliset lähteet tai aineisto, joka yleensä täytyy kerätä, koota tai tuottaa, joskin toisinaan aineistoa voi löytyä myös jonkun toisen keräämästä datasta. Aineisto voi olla monenlainen: esineitä, kuvia, haastattelumateriaalia, kyselyvastauksia, videotalliointeja, kirjallisuutta, tms. Yhdessä tutkielmassa ei kuitenkaan ole välttämätöntä käyttää kovin monenlaista aineistoa.

Aineistoa käsitellään valikoimalla, vertailemalla ja yhdistelemällä sitä.

Aineiston käsittely tapahtuu teoreettisen viitekehyksen ohjaamana. Esimerkiksi jos tutkimuskysymyksenä tai -tehtävänä on peruskoulun opetustyön käytäntöihin liittyvä asia, teoreettinen viitekehys löytynee parhaiten kasvatustieteellisestä tai pedagogisesta kirjallisuudesta. Tutkielmissa on aina kyse valinnoista, joten riittää, että valitsee yhden tai pari teoreettista näkemystä ja perustelee, miksi juuri se/ne tuntuvat sopivan kyseisen aineiston tarkasteluun. Täytyy muistaa, että kaikkia kysymyksiä voi tarkastella monista eri näkökulmista, mutta yhdessä tutkielmassa kaikkia ei voi ottaa huomioon ja siksi omien lähtökohtien valinta, rajaaminen ja perusteleminen on tärkeää.

Tutkimuskysymystä tarkastellaan vertaamalla esimerkiksi haastatteluin kerättyä aineistoa siihen, mitä samasta aiheesta on aikaisemmin kirjoitettu ja mistä ajatuksellisista (teoreettisista) lähtökohdista aikaisempi tutkimus on ammentanut. Taiteellista toimintaa (esimerkiksi visuaalisia esityksiä) voi verrata aikaisemmin tehtyyn taiteeseen (toisiin visuaalisiin esityksiin) tai taiteen tekemiskonteksteihin.

Tutkimusmenetelmä (metodi) voi liittyä sekä aineiston keräämiseen (esimerkiksi eri haastattelumenetelmät) että aineiston analysointiin (esimerkiksi diskurssianalyysin eri muodot). Tutkimusmenetelmistä ja niiden roolista kerrotaan enemmän omalla kurssillaan. Erityisesti opintoihin

liittyvissä tutkielmissa eri tutkimusmenetelmien määrä kannattaa pitää hyvin suppeana, sillä metodi on vain väline tutkimuskysymykseen vastaamiseksi.

Jos tutkielma perustuu vain kirjallisiin lähteisiin, erityisen tutkimusmenetelmän käyttäminen ei ole tärkeää, kunhan muistaa suhtautua lukemaansa kriittisesti ja “keskusteluttaa” lähteissä esitetyjä ajatuksia ja niiden perusteita – siten erilaiset ajatukset tulevat testattua suhteessa toisiinsa. Omat argumentit pitää esittää johdonmukaisesti ja hyvin perustellen.

Tutkielman teossa ja tutkimustyössä yleensäkin tarkoitus ei ole vain siirrellä jo olemassa olevaa tietoa tekstistä toiseen, vaan löytää uusia yhteyksiä ja osoittaa ehkä aiemmin havaitsematta jääneitä kytkentöjä asioiden välillä. Tutkiminen on luovaa toimintaa tieteen (tai taiteellisen toiminnan) asettamissa puitteissa.

Tutkielmassa saa – ja pitää! – esittää omia ajatuksia. Olennaista kuitenkin on, että lukija pystyy erottamaan, mitkä ajatukset ovat muiden ja mitkä tutkielman tekijän. Siksi seuraavassa käydään läpi yleisiä asioita tutkielman rakenteesta ja viittaamisesta erilaisiin lähteisiin.

MUODOLLISUUKSIA

Ei ole olemassa vain yhtä ainoaa oikeaa tapaa kirjoittaa tutkielma, mutta tässä esitellään yksi tapa käyttää ja merkitä lähteitä sekä viitata niihin. Jos olette opetelleet jonkin käytännön jo aikaisempien opintojen yhteydessä, sitä ei ole syytä muuttaa, sillä kuvataidekasvatuksen koulutusohjelmassa ei ole tiettyä viittauskäytäntöä.

Tutkielman nimiösivulla täytyy olla seuraavat tiedot:

Työn otsikko (ja mahdollinen alaotsikko)

Tekijä: (nimi)

Opponentti: (nimi)

Ohjaaja: (nimi)

Päiväys
(Seminaarin nimi)
Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu
Taiteen laitos
Kuvataidekasvatuksen koulutusohjelma

Otsikon tulee vastata esityksen sisältöä. Tarvittaessa käytetään tarkentavaa alaotsikkoa.

Sisällysluettelon otsikoksi merkitään Sisällys. Siinä pitää näkyä kaikki tekstissä esiintyvät otsikot ja ne sivut, joilla otsikot esiintyvät. Sivunumerointi aloitetaan 2. tekstisivusta, myös lähdeluettelosivut numeroidaan.

Suunnitelman lukukappaleet kirjoitetaan sopivalla (1,2–1,5) rivinvälillä. Pidemmät sitaatit sisennetään ja kirjoitetaan 1 rivinvälillä. Uuden kappaleen alku erotetaan sientämällä. Muista marginaalit (vas. reuna 3-4 cm, oik. 1,5 cm). Lopullisen työn taitto voi toki poiketa näistä ohjeista.

Painettujen teosten nimet kursivoidaan sekä tekstissä että lähdeluettelossa. Artikkeleiden otsikot merkitään lainausmerkein.

TYÖN JAKSOTTELU

Muodollisesti tutkielma jaetaan päälukuihin ja tarpeen mukaan erilaisiin alalukuihin, jotka numeroidaan yleensä arabialaisin numeroin. Alalukuja on oltava aina vähintään kaksi (eli luku 1.1. edellyttää luvun 1.2.). Porrastusta väliotsikoinnin avulla ei kannata kuitenkaan viedä niin pitkälle, että sisältö hajoaa pikkusirpaleisiin. Aina lukujen numerointia ei tarvita lainkaan, jos pää- ja alaluvut erottuvat muuten selkeästi sekä sisällysluettelossa että tekstissä.

Sisällöllisesti työ jakaantuu johdantoon, käsittelyosaan ja yhteenvetoon. Tämän jälkeen seuraavat loppuviitteet (ellei ole käytetty alaviitteitä), lähdeluettelo sekä mahdolliset liitteet.

Taidekasvatusseminaarin työt voivat kuitenkin muodostaa tästä jaksottelusta poikkeuksen, sillä seminaarityö voi olla esimerkiksi kirjallisuuskatsaus, metodin tarkastelua ja pohdintaa tai johdantopohdintaa maisterin opinnäytteen aihetta ajatellen.

JOHDANTO

Johdanto esittelee tutkielman aihepiirin, tutkimusongelman ja tutkimuksen kysymyksen sekä keskeiset lähteet ja käsitteet.

Johdannossa on välttämätöntä tuoda esiin se mitä tutkitaan ja miksi; siinä selvitetään käsiteltävän ongelman tausta, merkitys ja kiinnostavuus. Lukijalle voidaan myös antaa tutkielman ymmärtämistä helpottavia taustatietoja sekä tuoda esiin tutkielman pääkohtia ja kuvata lyhyesti käsittelyn järjestystä.

Johdannon tehtävänä on esitellä tutkittava aineisto ja perustella sen rajaaminen; johdannossa selitetään lukijalle miksi ja miten aihe on rajattu. Tärkeää on myös selvittää tutkimuksen suhde aikaisempaan tutkimukseen: onko tutkielman aihetta tai ongelmaa tutkittu aikaisemmin? Mainitse keskeisimmät tutkimukset ja mahdollisesti niiden sisältämät väitteet tai hypoteesit. Aikaisempaa tutkimusta voidaan kommentoida tarkemmin varsinaisessa käsittelyosassa.

KÄSITTELYOSA

Käsittelyosa on tutkielman laajin osa. Sen pyrkimyksenä on käsitellä valittua ongelmaa tai aihepiiriä johdonmukaisesti esiteltyjen ja käsiteltyjen kysymysten kautta. Keskeiset väitteet perustellaan ja niitä havainnollistetaan esimerkkien, kuvien ja tekstisitaattien avulla.

Lukijalle on oltava selvää, kenen esittämästä väitteestä on kyse. Tämä osoitetaan paitsi sanallisesti (esim. "Barthesin mukaan") myös mahdollisimman tarkkojen viitemerkintöjen avulla.

Käsittelyosassa tulee seurata johdonmukaisesti niitä kysymyksenasetteluita jotka on esitelty jo johdannossa.

YHTEENVETO

Lyhyessä yhteenvedossa kootaan ja kerrataan tutkielman tärkeimmät tulokset ja johtopäätökset ja esitetään mahdollisia lisäkysymyksiä tai väitteitä, joihin voidaan palata myöhemmässä tutkimuksessa, esimerkiksi lopputyössä. Yhteenvedossa otetaan kantaa siihen, onko johdannossa mahdollisesti esitetylle hypoteesille saatu vahvistusta ja verrataan oman tutkimuksen tuloksia aikaisempiin tutkimuksiin. Päätännössä voidaan ottaa esiin myös tutkimusprosessin kuluessa heränneitä lisäkysymyksiä keskustelua ja myöhempää tutkimusta varten.

TUTKIELMAN LOPPUUN LIITETÄÄN:

- VIITTEET jos niitä käytetään
- LÄHTEET (ks. ohjeet lähdeluettelon laatimista varten)
- LIITE TAI LIITTEET (jos useampia, numeroidaan – Liite 1 , Liite 2 jne.)

REFEROINTI JA LAINAAMINEN

Lähteitä käytetään tutkimuksessa kahdella tavalla: referoimalla ja lainaamalla. Tutkielman lukijan on oltava koko ajan selvillä, milloin kyseessä on kirjoittajan oma ajatus, milloin taas referoidaan tai lainataan toisten tekstejä.

Referoitaessa tiivistetään oman tutkimuksen kannalta olennaiset lähteessä olevat tiedot. Koska referointi ei ole sanasanaista lainausta, sitaattimerkkejä ei käytetä. Referoinnin lähde ilmaistaan usein seuraavasti: Kailan mukaan..., Kristeva toteaa..., Varton mielestä.... Tämän lisäksi on tehtävä asianmukainen viitemerkintä.

Siteeraus tarkoittaa lähdetekstin sanasanaista esittämistä. Tekstin sisällä sitaatti on ehdottomasti merkittävä lainausmerkkeihin. Vältä kovin laajoja sitaatteja ellei niiden käyttö ole aivan välttämätöntä. Jos sitaatti on 3–4 riviä

laajempi, se esitetään omana sisennettynä kappaleenaan, jolloin lainausmerkkejä ei tarvita. Sisennys kirjoitetaan tiheämmällä rivivälillä.

Sitaatti on toistettava tarkasti alkuperäisessä asussa jopa mahdollisia kirjoitusvirheitä myöten (tällöin virheen jälkeen voi merkitä suluissa sic.) (sic = juuri näin). Jos lähdetekstistä halutaan siteerata vain osa, pois jätetty osa merkitään näin: [...]. Jos sitaatti katkaistaan kesken lauseen, pannaan sulkujen ja kolmen pisteen jälkeen se välimerkki, johon lause katkaisemattomana päättyy. Esimerkki: Jos sitaatti katkaistaan [...], pannaan sulkujen ja kolmen pisteen jälkeen se välimerkki, johon lause katkaisemattomana päättyy.

Sitaatin sisälle voidaan tehdä lyhyitä ymmärtämistä helpottavia lisäyksiä hakasulkuihin.

LÄHDEVIITTEET

Lähteitä käytetään joko tukemaan esitettyjä väitteitä tai niiden avulla tuodaan esille näkemyksiä, joita halutaan kritisoida. Kummassakin tapauksessa odotetaan, että lainaus sanoo jotain uutta ja olennaista käsitellystä aiheesta. Tunnettuihin ja suhteellisen kiistattomiin tosiasioihin (esimerkiksi vuosiluvut tai jonkun grafiikan menetelmän esittely) ei tarvitse viitata. Eikä lähteenä yleensä käytetä esimerkiksi painettuja tietosanakirjoja, jotka esittävät faktoja. Sen sijaan verkossa oleviin wikipedia-artikkeleihin on syytä viitata, koska niiden luotettavuus ei ole painetun aineiston tasoa.

Tekstissä on viitattava käytettyihin lähteisiin. Selvä ja johdonmukainen merkintä on välttämätön edellytys, jotta lukija tietää, mihin kirjoittaja perustaa tietonsa ja jotta hän voi halutessaan tarkistaa esitetyt tiedot.

Seuraavissa tapauksissa viittaaminen on välttämätöntä:

1) Suorat lainaukset. Jopa parin kolmen sanan pituisten ilmausten lähde on osoitettava, (esim. Juha Varto toteaa, että tärkeää olisi “eräänlaisen kuraattoriasenteen” luominen taidekasvatuksessa¹). Suoran lainauksen jälkeen tulee siis aina viite.

¹ Tähän merkitään viite, mistä Varton toteamus on peräisin. Toinen vaihtoehto on käyttää sisäviitteitä, mistä enemmän myöhemmin.

2) Referoitaessa jonkun toisen ajatuksia lukijalle ilmoitetaan, kenen ajatuksista on kyse (esim. Shusterman väittää että...). Referointi kattaa referoidun tekstin sisällön ohella myös sen argumentaation rakenteet. Jos vaikkapa käytät toisen tutkijan esimerkkejä, siitä on kerrottava lukijalle.

3) Oman työn peruslähtökohdan tai idean lainaaminen toiselta on ilmoitettava, vaikka tämä ei olisikaan käsitelty asiaa sinun valitsemastasi näkökulmasta.

LÄHTEIDEN MERKITSEMINEN

Kuvataidekasvatuksen tutkielmissa lähteisiin viitataan yleensä sisäviitteillä, jolloin viite laitetaan oman tekstin sisään sulkuihin.

Esimerkki: Yhdysvaltalaisen taidehistorioitsija Grant H. Kesterin mielestä tällainen ajattelutapa saa kuitenkin ajattelemaan, että on olemassa tietty pysyvä, yhtenäinen ja järjestäytynyt maailma, jossa "lukutaitoiset" ovat etuoikeutetummassa asemassa ja pärjäävät paremmin (Kester 2004, 20).

Sulut jäävät loppupisteen ulkopuolelle, jos lainausta viitteen edellä on kahdessa tai useammassa virkkeessä.

Esimerkki: Kester toteaa, että yhteisötaiteilijoiden materiaalina ovat sosiaaliset suhteet. Kysymys on tavoista, joilla esteettisen kokemuksen avulla voidaan haastaa konventionaaliset havaitsemistavat ja tietojärjestelmät. (Kester 2004, 3.)

Lähdeviitteen osat ovat kirjoittajan sukunimi, vuosiluku ja sivunumero. Saman kirjoittajan samana vuonna ilmestyneet teokset erotetaan toisistaan pienin kirjaimin (esim. Riikonen 1999a ja Riikonen 1999b). Jos samaan viitteeseen tulee usean eri kirjoittajan lähteitä tai saman kirjoittajan eri lähteitä, nämä erotetaan toisistaan puolipisteellä.

Esimerkki 1: Sederholm luonnehtii Kansainvälisiä Situationisteja "maailman viimeiseksi avantgardeliikkeeksi" (1994; 2000, 85).

Esimerkki 2: Merkitys on ennakko-oletusten rakentama, mikä tarkoittaa, että tulkinta myös tuo esiin jonkin tulemista käsitettäväksi (Heidegger 2000, 191-197, 286; Valdés 1987, 59-62; Kusch 1986, 39; 90-93).

Ensimmäisessä esimerkissä viitataan ensin kokonaiseen teokseen tai artikkeliin, joka käsittelee kyseistä asiaa (1994) ja sen jälkeen tiettyyn sivuun myöhemmässä tekstissä, jossa aihe tulee jälleen esille (2000, 85).

Jos kirjoittajan nimi mainitaan jo tekstissä, sitä ei tarvitse viitteessä toistaa, vaan vuosiluku ja sivunumero voidaan merkitä viitteiksi heti nimen jälkeen. Esimerkiksi: Antti Hautamäki (2005, 59) tiivistää [...].

Mikäli lähteellä on useampia kirjoittajia, se ilmaistaan viitteessä lyhenteellä et al.

Esimerkiksi: (Efland et al 1998, 17.)

Tekijän etunimi tai etunimen alkukirjain merkitään vain silloin, kun on useita samasukunimisiä kirjoittajia. Lähteellä ei ole aina ilmoitettua tekijää. Silloin siihen viitataan merkitsemällä lähteen otsikko tai sen alkuosa sekä tietenkin sivunumero.

Esimerkiksi monet näyttelykatalogit ovat tällaisia lähteitä.

Seminaaritöissä ja muissa tutkielmissa tulee aina mahdollisuuksien mukaan pyrkiä käyttämään alkuperäisteoksia. Mikäli kuitenkin joudutaan käyttämään toisen käden lähdetä, se merkitään viitteellä seuraavasti: (Irigaray 1984, 45 / sit. Moi 1985, 1988). Koska Irigarayn teos ei ole ollut käsillä, se ei kuulu lähdeteoksiin vaan sen tiedot annetaan alaviitteessä.

Jos viitataan usein samaan teokseen, siitä voi käyttää lyhennettä (esim. Kuvien keskellä = KK). Lyhenteet selitetään tekstissä ja lähdeluettelossa. Esimerkiksi: Tutkin/käytän seuraavassa Gaston Bachelardin teosta Tilan poetiikka (jatkoissa TP).

Jos samaan teokseen viitataan useita kertoja peräkkäin, voidaan käyttää lyhennettä emt. (emt. 51) (=edellä mainittu teos) tai mt. (=mainittu teos). Näitä merkintöjä käytetään yleensä enemmän ala- ja loppuviitteissä. Joskus käytetään vertausviitteitä: merkintä ks. (=katso) viittaa yleensä kirjoittajan esittämän tiedon kanssa samansuuntaiseen tietoon, merkintä vrt. (=vertaa) taas ainakin jossain määrin kirjoittajan väitteistä poikkeavaan tietoon. Näistä voidaan tehdä erilliset maininnat nootteihin.

Viitteitä voi sijoittaa myös erilliseksi viiteosastoksi työn loppuun (tällöin on

yleensä käytetty sisäviitteitä lähteitä ilmoitettaessa), otsikolla Viitteet. Nämä ovat pieniä kommentteja, tarkennuksia, huomautuksia, jne. Jos viitteessä mainitaan teoksia, joita ei käsitellä varsinaisessa tekstissä, näiden teosten lähdetiedot mainitaan viitteessä eikä lähdeluettelossa.

Kommentit ym. lisäykset, joiden ei haluta raskauttavan itse tekstiä, viedään alaviitteeseen.

LÄHDELUETTELO

Lähdeluetteloon merkitään vain ne lähteet, joihin työssä viitataan. Lähteet ryhmitellään tarvittaessa:

Lähteet ja muu kirjallisuus

Painamattomat lähteet

WWW-lähteet/Elektroninen kirjallisuus/Internet-lähteet

Painamattomat lähteet (=käsikirjoitukset, opinnäytetyöt, haastattelut, luennot, jne.) mainitaan painettujen lähteiden (= kirjat, aikakaus- ja sanomalehdet, julkaisu- ja monistesarjat) jälkeen omana ryhmänään.

Kirjalähteistä annetaan seuraavat tiedot:

a) kirjoittajan sukunimi, etunimi

b) käytetyn laitoksen ilmestymisvuosi ja esim. sulkuihin alkuperäisen laitoksen ilmestymisvuosi

c) teoksen tai artikkelin nimi alaotsikkoineen (teoksen nimi kursivilla, nimen eteen jätetään kaksi tyhjää lyöntiä ilman välimerkkiä, tai kaksoispiste tai pilkku.

Esim. Dewey, John 1980 (1934): *Art as Experience*.

Tarvittaessa teoksen alkukielinen nimi annetaan suluissa.

d) kokoomateoksen (johon artikkeli sisältyy) toimittajan nimi tai toimittajien nimet sekä teoksen nimi alaotsikkoineen (kursivoituna) tai aikakauskirjan nimi (kursivoidaan), volyyymi, numero ja sivut.

Esimerkki 1: Lippard, Lucy R. 1995: "Looking Around: Where we are, where we could be." Teoksessa Lacy, Suzanne (toim.): *Mapping the Terrain. New Genre Public Art*. Seattle: Bay Press; s. 114–130.

Esimerkki 2: Plant, Sadie 1993: "Nomads and Revolutionaries." *Journal of*

the British Society for Phenomenology, vol. 24, no. 1, January 1993; s. 28–35.

e) mahdollinen tieteellisen sarjan nimi ja sarjanumero.

Esim. Sederholm, Helena 1998: *Starting to Play with Arts Education. Study of Ways to Approach Experiential and Social Modes of Contemporary Art*. Jyväskylä Studies in the Arts, no. 63.

g) kustantaja ja kustantajan kotipaikka, (ei painopaikkaa!)

Täydelliset lähdetiedot kirjoista ja niissä julkaistuista artikkeleista näkyvät tässä:

Dewey, John 1980 (1934): *Art as Experience*. New York: Perigree Books.

Lippard, Lucy R. 1995: "Looking Around: Where we are, where we could be." Teoksessa Lacy, Suzanne (toim.): *Mapping the Terrain. New Genre Public Art*. Seattle: Bay Press; s. 114–130.

Sederholm, Helena 1998: *Starting to Play with Arts Education. Study of Ways to Approach Experiential and Social Modes of Contemporary Art*. Jyväskylä Studies in the Arts, no. 63. University of Jyväskylä.

Sanomalehtiartikkelit merkitään pääsääntöisesti samalla tavalla kuin muut kirjalliset lähteet, mutta niihin ei laiteta sivunumeroa.

Esim. Riuttamäki, Maija-Riitta 2006: "Yhdessä pöydän ääressä." *Helsingin Sanomat* 29.9.2006.

Painamattomat lähteet voivat olla monentyypisiä, joten niiden merkitsemiskäytönnoissä kannattaa käyttää omaa järkeään niin, että kaikki olennaiset tiedot on esitetty.

Esimerkiksi:

Alatalo, Hannes 2005: *Väriympyrän kielioppi*. Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen lopputyö.

Haikala, Eeva-Mari 2005: Raakamateriaalia videoteoksiin. VHS-video.

Pula-aika: Sitkeää voimaa osa 4/4. TV-sarja sotavuosista. Esitetty TV1:ssä 29.9.2006.

Uusitalo, Kristiina: Sähköpostikirje seminaarityön kirjoittajalle 27.3.2006.

Varto, Juha: Haastattelu 30.3.2003.

Artikkeli tietoverkossa (mukaan myös päivämäärä jolloin sivu on viimeksi

avattu):

Perloff, Marjorie: "Tolerance and Taboo: Modernist Primitivisms and Postmodernist Pieties".

<http://wings.buffalo.edu/epc/authors/perloff/tolerance.html>. 10.5.2001.

Valjakka, Timo 2004, "The Church Boat Lands in Brighton."

<http://www.frame-fund.fi/aom/kaikkonen/introduction.shtml> 20.6.2005.

Lähdeluettelon (ja tekstiviitteiden) laatimisessa kaikkein tärkeintä on johdonmukaisuus. Lähteiden ja viitteiden merkintätavat vaihtelevat tieteenaloittain ja julkaisuttain, joten erilaisiin julkaisuihin kirjoitettaessa on aina syytä lukea kirjoittajaohjeet ja tarkastaa, millaista järjestelmää pitää kulloinkin noudattaa.

Esimerkiksi:

Lähteet

de Certeau, Michel 1984: *The Practice of Everyday Life*. (Alkuteos Arts de faire. Kääntänyt Steven F. Rendall.) Berkeley: University of California Press.

Dewey, John 1980 (1934): *Art as Experience*. New York: Perigree Books.

Kivirinta, Marja-Terttu 1995: "Voima, valta ja kuolema." Teoksessa *Kaarina Kaikkonen teoksia tilassa 1985–1995*. Ympäristötaiteen Säätiö, Yliopistopaino 1995.

Rossi, Leena-Maija 2000: "Kuolleet lehdet ja muita menetyksen ja jatkumisen kuvia." Mikkelin taidemuseon julkaisemassa näyttelyluettelossa *Kaarina Kaikkonen, Kristiina Uusitalo 9.6.–10.9.2000*.

Painamattomat lähteet

Alatalo, Hannes 2005: *Väriympyrän kielioppi*. Taideteollisen korkeakoulun taidekasvatuksen lopputyö.

Haikala, Eeva-Mari 2005: Raakamateriaalia videoteksiin. VHS-video.

Pula-aika: Sitkeää voimaa osa 4/4. TV-sarja sotavuosista. Esitetty TV1:ssä 29.9.2006.

Kirjallisuus

Kaikkonen, Kaarina 1993: ”Aika synnyttää, en minä.” Teoksessa Torsti Lehtinen (toim.): *Totuus, kaipaus, kauneus*. Kirjapaja 1993; s. 30–37. Mukka, Timo K. 1970: *Kyyhky ja unikko*. Porvoo: WSOY.